

KOPITAR IN GRKI

Znano je, da zavzema Kopitar v srbski literarni zgodovini vsaj tako pomembno ali celo zaslužnejše mesto kot v zgodovini slovenskega slovstva, kjer ga obremenjujejo njegove konfliktna situacije s Prešernom, Čopom in krogom Čbeličarjev. Manj znane pa so Kopitarjeve zasluge za prepород novogrške filologije in književnosti. Seveda ni nobena skrivnost, da je imel Kopitar zveze z grškimi učenjaki — to omenjajo vse naše literarne zgodovine, precej podatkov o tem najdemo zlasti v Slovenskem biografskem leksikonu.¹ Kopitarjeve temperamentne ocene in poročila o novogrških publikacijah sta deloma objavila Fr. Miklošič in R. Nahtigal v izdajah njegovih spisov.² Kljub temu je ostalo neznanih in neraziskanih še veliko podrobnosti, ki bistveno dopolnjujejo podobo Kopitarjevega odnosa do Grkov, do grškega jezika in grštva nasploh.

Ta odnos je v vrsti prispevkov osvetlil Polychronis Enepekides, profesor (grškega rodu) na dunajski univerzi. Temeljnega pomena v tem pogledu je njegov prispevek o Kopitarju in Grkih, ki je izšel že pred dvajsetimi leti,³ a je pri nas ostal skoraj neopažen. Pred leti je izšel ta članek v nekoliko predelani in razširjeni obliki tudi v grščini,⁴ kjer mu je dodan ponatis 16 Kopitarjevih krajših prispevkov, ki vsebujejo ocene grških knjig in knjig, ki se nanašajo na Grke.

Enepekides osvetljuje predvsem dve področji, na katerih pridejo jasno do izraza Kopitarjeve simpatije do Grkov in njegove zasluge zanje: dejavnost Kopitarja kot avstrijskega uradnega cenzorja za novogrške knjige in pa njegove prijateljske zveze s tedanjimi grškimi učenjaki.

Kopitarjeva zaupna cenzorska poročila o novogrških knjigah je Enepekides objavil in extenso v nekem svojem drugem delu, v knjigi o kulturni in politični dejavnosti Grkov na Dunaju pred grško revolucijo.⁵ Kot lahko razberemo iz teh poročil, je naš rojak kot avstrijski cenzor za novogrške knjige odigral nadvse pomembno in pozitivno vlogo, saj v svojem filhelenstvu ni klonil niti pred takšnimi strah zbujujočimi osebnostmi, kot je bil takratni policijski minister Sedlitzky. Z neverjetno pogumnostjo, včasih tudi z diplomatsko pretkanostjo je znal vodilne policijske funkcionarje prepričati, kadar mu je šlo za to, da se omogoči tisk kakega pomembnega novogrškega literarnega besedila. Policijskim predstojnikom je z ogorčenjem poročal o »dunajskih kompilatorjih, ki dajejo ob vsaki priložnosti duška svojim pobalinskim antipatijam do Grkov in ob tem niti ne slutijo, kje so resnični državni interesi... Že samo po sebi ni lepo, biti do

¹ E. Kernc, Kopitar Jernej. Slovenski biografski leksikon I 496—513.

² Fr. Miklosich, Kopitars Kleinere Schriften I (Wien 1857). — R. Nahtigal, Jerneja Kopitarja Spisov II. del 1 (Ljubljana 1944), 2 (Ljubljana 1945).

³ P. Enepekides, Kopitar und die Griechen. Wiener slavistisches Jahrbuch 3 (1953), 53—70.

⁴ P. Enepekides, Quellen und Forschungen zur Geschichte des Griechentums seit 1453 (z dvojezičnim, grško-nemškim naslovom). Zbirka izhaja od leta 1965 v Atenah, poglavje o Kopitarju je v drugem zvezku (Atene 1967, str. 161—196).

⁵ P. Enepekides, Beiträge zur geheimen geistigen und politischen Tätigkeit der Griechen in Wien vor der griechischen Revolution. Berliner byzantinische Arbeiten 20 (Berlin 1960).

tujcev negostoljubljen. Spričo komplimentov, ki jih delajo tem tujcem⁶ Rusi in Bavarci, pa je to lahko tudi državi škodljivo.«⁷ Zanimivo je pri tem pozivanje na »resnične državne interese« Avstrije in opozarjanje na konkurenčno politiko Rusije — obe misli srečujemo tudi v Kopitarjevih člankih o slovanskem vprašanju.⁸

S svojo cenzorsko in tudi siceršnje publicistično dejavnostjo je storil Kopitar Grkom neprecenljive usluge, kajti »kar je pisal Kopitar, to se je bralo, to je bilo upoštevano«. In tako so našli grški emigranti v njegovi osebi »odličnega propagandista svojih duhovitih stvaritev in pogumnega zagovornika svojih stisk in želja pri avstrijskih oblasteh« (Enepekides).

Ob tem se nam nehote vsiljuje vprašanje o povsem drugačni vlogi, ki jo je odigral Kopitar kot cenzor Prešernovih pesmi. Takšno vprašanje si je ob primerjavi s Kopitarjevimi zaslugami za Vuka Karadžića zastavil tudi A. Slodnjak⁹; spričo Kopitarjevih zaslug za Grke se to vprašanje samo še zaostruje in dileme o vrednotenju njegove osebnosti se samo še poglabljajo.

Med Kopitarjevimi grškimi prijatelji srečamo vrsto uglednih osebnosti. Eden najvidnejših med njimi je Anthimos Gazis (1764—1828), arhimandrit grške cerkve na Dunaju, urednik grškega časnika »Logios Hermes«, avtor obsežnega grškega slovarja v treh zvezkih, ki je še danes v rabi. Posebno spoštovanje je Kopitar gojil do velikega, v Parizu živečega grškega učenjaka Adamantija Koraisa (1748—1833) in njegovih širokopoteznih načrtov za reševanje grških rokopisov in za ustanovitev nekakšne grške nacionalne biblioteke na otoku Hiosu. Zanimivo je, da je Kopitar v skladu s Koraisovim pozivom poklanjal biblioteki na Hiosu posamezne izvode svojih spisov. V tesnih stikih je bil tudi s Konstantinom Kumasom (1777—1836), avtorjem svetovne zgodovine v 12 zvezkih.¹⁰

O delih omenjenih in drugih grških učenjakov je Kopitar z velikim navdušenjem poročal v avstrijskih časopisih in s preroškimi zanosom naznanjal vstajenje nove grške literature: »Mrtev je latinski jezik za zmerom, mrtev za zmerom grški jezik. Iz latinščine se je tu izoblikovala italijanščina, prelepe matere še lepša hči, tam francoščina, tu spet španščina, portugalsščina itd. In ravno tako se je iz stare grščine v teku desetih ali dvanajstih stoletij razvila nova grščina, ki jo zdaj govorijo trije do štirje milijoni in ki samo čaka svojega Danteja, da bi se tudi kot knjižni jezik samostojno uveljavila. Kot se je iz razvalin latinščine na novo veličastno izoblikovala italijanščina, tako bo nekoč cvetela tudi nova grščina.«¹¹

O Kopitarjevem navdušenju in zanimanju za grščino pričajo tudi njegovi pisemski stiki z vodilnimi grecisti tistega časa. Tako je npr. pred leti J. Matl objavil

⁶ Mišljeni so grški emigranti.

⁷ Kopitarjevo poročilo dunajskemu cenzorskemu uradu z dne 8. marca 1816.

⁸ Prim. J. Pogačnik, Jernej Kopitar in nastanek karantansko-panonske teorije. Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu XIII 1 (Novi Sad 1970), 421—432, zlasti str. 424 in 427.

⁹ A. Slodnjak, Einige Gründe für Kopitars Kampf gegen die slovenische Dichtung. Frankfurter Abhandlungen zur Slavistik 8 (1966), 180—188.

¹⁰ Zanimive in bogato dokumentirane življenjepise teh Kopitarjevih grških znancev, ki vsebujejo precej podatkov o njihovih stikih s Kopitarjem, daje Enepekides v omenjenem drugem zvezku »Quellen und Forschungen« (Korais str. 9—64, Kumas str. 65—104, Gazis str. 105—119). O Koraisu glej tudi: Enepekides, Documents notariaux inédits sur A. Coray, tirés des archives d'une étude parisienne et des archives de la Seine. Berliner byzantinische Arbeiten 19 (Berlin 1959).

¹¹ J. Kopitar, Spisov II. del 1 (priređil R. Nahtigal), 128-9.

Kopitarjevo korespondenco s Karlom Benediktom Hasejem (1780—1874)¹², ki je priredil drugo izdajo največjega grškega slovarja (Stephanov *Thesaurus Linguae Graecae* 1831—1865) in to novo izdajo obogatil med drugim tudi z gradivom, ki mu ga je posredoval Kopitar.¹³ Drugi znameniti korespondent te vrste je münchenski grecist Fr. Thiersch (1784—1860), čigar korespondenco s Kopitarjem je objavil Enepekides v Aktih Ciril-Methodovskega kongresa v Salzburgu¹⁴.

Vse to gradivo¹⁵ nam odpira impresiven vpogled v Kopitarjev odnos do Grkov, ki ga lahko z vso pravico označimo kot filhelenstvo v pravem in najširšem pomenu besede. Kajti Kopitarjevo filhelenstvo zajema grštvo v vsej njegovi časovni razsežnosti in v vseh njegovih pojavnih oblikah — od Homerja do sodobnih grških pisateljev, od ljudskih junaških pesmi iz bojev proti Turkom do učnih razpravljanj o najustreznejšem grškem pravopisju in pravorečju.¹⁶ Kopitar sam je v svoji avtobiografiji svoj odnos do grščine označil kot svojo »skrivno ljubezen« (*heimliche Liebschaft*). Ljubezen, ki ni v njem nikoli ugasnila in ki ji je ostal zvest skozi vse življenje. Najljubši avtor njegovih mladih let je bil, kot zatrjuje v isti avtobiografiji, grški komik Aristofanes. V svojih pogledih na jezik je slovenščini in slovanskim jezikom vselej stavljajal za vzor grške dialekte, njihov razvoj in zlitje v enotno *koiné* — tako v svoji slovnici, tako v svojih Domo-ljubnih sanjarijah. In še v eni svojih zadnjih publikacij je kot nekakšen filhelenski Credo zapisal besede: »Grki, ki sami niso imeli vzora, so vsem drugim zapustili neminljive vzore.«¹⁷

Kopitarjevo filhelenstvo seveda ni osamljen in naključen pojav, temveč odsev idejnih tokov, ki jih zaznamujejo takšna poglavja iz tedanje kulturne zgodovine, kot so Winckelmannov lepotni ideal, Wolfova *Prolegomena ad Homerum* in vroče polemike, ki jih je izzval njegov poskus razkosanja Homerja, Napoleonovi načrti za osvoboditev Grčije, Hölderlinova himna »Geniju Grčije«, Goethejevo in Schillerjevo poglabljanje v Homerja in grško klasiko, Grillparzerjeve dramske obdelave starogrških motivov, Chateaubriandovo potovanje po Grčiji, znameniti prevodi Homerja v svetovne jezike, ki še danes niso preseženi (Monti, Voss, Gnedič), Byronova smrt za osvoboditev Grčije in mogočen odmev, ki ga je ta smrt zbudila pri Lamartinu, Hugoju in drugih romantičnih pesnikih. Vse to je odmevalo tudi v slovenskem kulturnem prostoru — od Vodnikove Ilirije oživljene, kjer nastopa grštvo kot duhovna velesila, enakovredna francoski politični velesili (»Oprto eno roko na Galijo imam, ta drugo pa Grekam perjazno podam...«) — do Čopovih literarnih nazorov in Prešernove bogate helenske meta-

¹² J. Matl, Neue Beiträge zur Kopitar-Biographie. Slavistična revija 10, (1957), 194—210. Prim. tudi M. Ibrovac, Kopitar i Šarl-Benoa Haze. Slavistična revija 10, (1957), 211—213.

¹³ Prim. M. Ibrovac, Kopitar i Francuzi (Beograd 1953), 50—53.

¹⁴ P. Enepekides, Bartholomäus Kopitar an Friedrich Thiersch. Annales Instituti Slavici I 4 — Cyrillo-Methodianische Fragen (Wiesbaden 1968), 183—190. — Mimogrede velja omeniti, da je ta korespondenca zanimiva še z nekega drugega vidika: v njej namreč najdemo nekaj zanimivih podatkov o Vodnikovi kopiji Tabule Peutingeriane. Objavljena korespondenca v celoti potrjuje domneve, ki jih je v tej zvezi pred časom izrazil J. Kastelic (Vodnikova kopija Tabule Peutingeriane, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 23, 1942, 98-100).

¹⁵ Zaradi popolnosti naj v tej zvezi omenim še obsežno monografijo M. Ibrovca, Claude Fauriel et la fortune européenne des poésies populaires grecque et serbe (Paris 1956), ki vsebuje med drugim tudi nekaj poglavij o Kopitarjevemu zanimanju za grško ljudsko pesem.

¹⁶ V tem pogledu je zlasti poučna Kopitarjeva obsežna polemika s H. Neidlingerjem, Über Alt- und Neugriechisch (Spisov II. del 1, prir. R. Nahtigal, 106—137).

¹⁷ *Graeci enim ipsi sine exemplo aliis omnibus exempla reliquere sempiterna* (Kopitar, Hesychii glossographi discipulus, Wien 1839, 62).

forike, ki se ne omejuje samo na antično mitologijo, temveč vključuje tudi sodobna zgodovinska dogajanja (prim. napis na zvonu: Moj bron je najden bil v dnu morjá, ko Turčije kraljestvo v Héliadi končal je Navarin...). In tako odmeva »Grecija modra« tudi v Prešernovih poezijah kot pomembna sestavina njegovega pesniškega kozmosa.

Toda to je že drugo, širše vprašanje, ki presega okvir tega zapisa.

JUBILANT

BESEDA O ALFONZU GSPANU OB NJEGOVI SEDEMDSESETLETNICI

Druga generacija slovenskih slavistov, ki so študirali svojo stroko že na ljubljanski univerzi, torej tista, katere predstavniki so se rodili sredi prvega desetletja našega stoletja in študirali sredi dvajsetih let, je dala vrsto pomembnih strokovnih in znanstvenih delavcev, zlasti na področju slovenske literarne zgodovine. V prihodnjih letih bodo ti ugledni slovenski literarni zgodovinarji praznovali svoj sedemdesetletni življenjski jubilej. Kot prvi je letos 16. oktobra na vrsti znanstveni svetnik Sekcije za biografiko, bibliografijo in dokumentacijo pri Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede SAZU in urednik Slovenskega biografskega leksikona Alfonz Gspan.

Jubilantova življenjska pot se je začela leta 1904 v Krškem in se kmalu nato prenesla v Ljubljano, kjer se je Gspan šolal in preživel večino svojega delovnega in plodnega življenja. Da se je leta 1915 vpisal na realko, je najbrž odločal očetov zgled; Alfonz Gspan starejši je bil po poklicu geometer, po ljubiteljskih zanimanjih pa naravoslovec (prim. Proteus 1957/58, str. 289s). Vendar se je sin že zgodaj usmeril popolnoma drugam. Pomembno je bilo gotovo dejstvo, da je leta 1918 prišel na ljubljansko realko iz Trsta Branko Jeglič in ustanovil literarni krožek Kres, v katerem so se zbirali literarno nadarjeni in za književnost navdušeni realčani, da jim je »môra suhoparno, šolmoštrsko podajanih realij... postajala znosnejša« (JiS 1958/59, str. 230). Še bolj od te zunanje pobude pa je na dijaka Alfonza Gspana delovalo prijateljstvo z zgodaj dozorevajočo literarno osebnostjo sošolca Srečka Kosovela. Tako najdemo Gspana v krogu mladih pesnikov. Po končani realki leta 1922 si je v skladu z novimi nagnjenji izbral študij slavistike, romanistike (francoščine) in primerjalne književnosti. Za študija je še naprej razvijal literarno dejavnost, ki sta se ji pridružila kritika in esejistika, in razširil krog prijateljev. Posebej je bilo pomembno delovanje v literarnem in gledališkem krožku Ivan Cankar (1925, 1926). Vendar se je že v študijskih letih pesniška aktivnost Alfonza Gspana začela postopoma, a vse vidneje umikati znanstvenim stremljenjem literarnega zgodovinarja. Zadnje obdobje njegove ši-